

Zilahy Lajos : Valamit visz a víz.
 Zilahy három regényében egy nagy alapélmény tér vissza a zenei motívumok bujkáló szépségével: alakjai áldozatul esnek a szerelemnek, a lelküket elborító vágy megnyomorítja életüket. A szenvedély aljasságokat, vétkeket, bűnre való készségeket sodor elő a legtisztább lélekből is; a beteljesülés egyúttal kifosztottság, értékes erények elhullása, nyugtalan és szomorú boldogság. A szenvedélynek ellenszegülnek, de csakhamar fáradtan megadják magukat Zilahy hősei; a gyönyör úrrá lesz felettük, de elveszti ízét számukra. Azerkölcsei parancsok lélekvédő pánccélja szétesik, az akarat elgyöngülve és kábultan követi az ösztönök kényét. Nincs megállás és csak lefelé visz az út.

A «Halálos tavasz» fiatalemberét a vágy és a hálás testi emlékezés örökre egy nőhöz kötötték. Amidőn az elhagyja őt, roncsként, iránytalanul, nácstalanul marad vissza. Egy új szerelem nyugodtabb boldogság ígéretét hozza feléje, egy résztvevő szív felemeli esettségből; látszólag begyógyult a lelke. De a régi kedves egyetlen hívó szavára elfelejt mindent, amivel az újabbnak tartozik. Nincs ereje becstelenné nem válni. Esküvője küszöbén lesz hűtlenné; ha nem tér is vissza az elsőhöz, nem tud megmaradni a másodiknál. Gyáván és bűnösen a halálba menekül. — A «Két fogoly» fiatal házaspárját szétszakította a háború; a férj orosz fogságba került és évekre távol van. A feleség kielégítetlen asszonyiségét hasztalan tartják féken illendőség és becsület, visszavárás és szerelmi emlék. A hűség burka mögött meggyűlnek a vágyak és prédául ejtik őt az első erősnak. A fogolynak egyszer vissza kell majd jönnie, így kívánja az örök törvény és a rend, de a szeretők kétségbeesett egymásbaomlása öntudatlan tiltakozás, lázadás e visszatérés ellen. A férj csakugyan meghal, teljesítve a néma kívánságokat, amelyek már régen halálra ítélték. Kezdődhet a boldogság, ha van még rá erejük és kedvük a boldogoknak.

Utolsó regényében szimbólikus for-

mába öltözött az alapélmény. A halászpár kunyhójához, ahol csendesen, nyugodtan éldegéltek, ismeretlen asszonytettet sodor a víz. Megmentik az életnek és házukba fogadják. A halász csak későn veszi észre, milyen veszedelmet idézett házukra, magára; — a felesége végig mit sem sejt. A megmentett nő ura szeretőjévé lesz. Viszonyukból elkerülhetetlenül, döböntő természetességgel hajt ki a szándék: szabadulni az asszonytól. A halász kész a gyilkosságra, de a mérgepoharat kiüti kezéből a ráismerés, hogy szeretője őt is megcsalta. A titokzatos nő újból a folyóba ugrik, elviszi a víz. Minden a régiben van és mégis minden megváltozott. A gyilkos gondolat, amely egyszer megszületett, jól el van temetve, mégis él. Senki sem tud arról, ami történt, a halász is úgy érzi, hogy elcsitult a lelke. «János maga is úgy vette a dolgot, hogy mindaz, ami történt, nem igaz. Amiről nem tud senki és soha nem is tudhat meg senki semmit, az nincs, az nem igaz. Van valahol, valahol a lélek legmélyén, mint a folyó zúgó medre alatt az iszap mélyébe temetett kő, vagy kagyló, vagy valami sötét tárgy, de mert emberi tekintet, emberi gondolat, napfény vagy levegő soha nem érheti, a valóságban nincs! Van valahol, de még sincs.» Ő újra a régi boldog ember. De a lappangó fájdalom észrevétlen őrli a lelket. Telnek az évek és «János mintha szomorú lett volna. Olyan volt, mint az alkonyat, amelyből kialudt a fény». Több szó nem esik válságáról, felesleges is lenne. A történetzáró jelenet már új drámát indít el szimbólikus játékával. A halász felesége érett szépségében egyszerre nyugtalanná válik; szereti az urát, de unatkozik mellette. És a folyó jó cinkos. Egy tavaszi napon — János épen távol van — új testet emelnek ki vízből. «Zsuzsánna gyöngeően és megrendülten tartotta ölében a fuldokló víztől lucskos, nehéz fejét. Egy férfi volt.»

Három regény, háromféle forma. A «Halálos tavasz» énregény, az *Adolphe* és *Dominique* típusból való, lelki eseményekbe sűrített történelem,

kevés személlyel. Tökéletes drámai feszültség áramlik szét az elbeszélés-
testben (ami a műfaj egyik legfőbb követelménye) az első mohó szerelmi
összecsapástól a végső katasztrófiáig. A «Két fogoly» szélesebb keretű, sok
embert felölölő, társadalmi háttérrel, háborús és szibériai környezetrajzzal.
Gyengébb, mint az első munka; Zilahy igazán hálás témája az egyéni lélek,
csak szubjektív problémákat tud művészi-
vív tenni. Itt a nő alakja a legsiker-
ültebb, a férj már színtelenebb. Az
ábrázolás nem nehezül és nem durvul
el és nem síklik ki olcsó hatások felé.
A «Valamit visz a víz»-ben Zilahy újra
visszanyúlt a kis regényhez, de most
meszerzővé enyhítette a bűnbeeső
lélek tragikumát. Maguk az események
valószínűtlenekek, szimbólikusan stili-
záltak, ismétlődő motívumokkal ki-
kerékítették, de lelki visszfényük le-
írása a lehető legpontosabb és legvaló-
ságosabb. A realitásnak és játéknak
egybefonódása adja meg épen a könyv
varázsát.

A szerelem az igazi hős mind a három
regényben. Zilahy szerelemélményében
a testi vágy csak alaphang, amibe meg-
magyarázhatatlan jóérzések, titkos
megfelelések, különös hangulatok is
belecsengenek. Míg régebbi alakjaiban
váratlanul és előzmények nélkül lob-
bantotta ki a vágyat, most elmélyülve
keresi meg távoli kezdeteit, a közöm-
bős érzéseket, amelyeken keresztül
észrevétlen lopózik be a lélekbe. A ha-
lász kezdetben alig érdekli a házukba
került nő, szépségét észre sem veszi.
De csakhamar megzavarja őt különös-
sége, kíváncsiságát izgatja a multja és
kelletlenül nézi titkolózását. Ellen-
szenvesnek találja, legszívesebben el-
távolítaná. Tudatalatti védekező ösz-
tön szólal meg ebben az ellenszenvben,
védekezés az ellen, akinek már végze-
tesen hatása alá került. Majd igazság-
talanul lopással gyanúsítja meg a nőt
és a szégyenkezést és szájalom újabb
szállásainálók az eljövendő szerelem
számára. Önkéntelenül összehasonlít-
gatja egyszerűbb feleségével; így lesz
titokzatos szépségének rabja. Végül
meglesi fürdőzés közben, az érzéki vágy
szikrája kipattan és a lassankint fel-
halmozott érzelmi gyújtóanyag fel-
loboghat a szenvedély lángjában.

Zilahy egyike kevés íróinknak, akik
ismerik az emberi lélek bonyolult réte-
geződését, követni tudják az érzések
és gondolatok bujkáló útját és akik-
ben megvan a művészi ábrázolás egyik

legfőbb kelléke: a biztos izlés. Írói
szándékait fegyelmezetten szolgálja
stílusa is. Hangjában diszkrét és nobi-
lis, kerüli a ríktó színeket; előadása
nem válik agyonhangsúlyozottá. Érti
az utalások és a kellő időben elhall-
gatás nehéz mesterségét, érti mon-
danivalóinak könnyed és elegáns sűrít-
tését: sohasem terjengős. Egymást
csöndesen váltó mondatai, finom ha-
sonlatai egyszerűen és mégis tökéletes
árnyalással fejezik ki témáinak szo-
morú szépségét. *Halász Gábor.*

**Docteur Charles Szabó: En Marge
de Strindberg.** Pièces détachées. Paris.
Les Gémaux. Francia könyv párisi ki-
adónál és a szerző magyar ember.
A könyvet a magyarsághoz ugyancsak
a szerző nemzetisége kapcsolja, mert
problémái franciák, vagy még inkább
párisiak, Páris alatt értve bizonyos
francia izlésen átszűrt európaiságot,
nemzetköziséget. De így a magyar kér-
désektől eltávolodva is szolgál nemze-
tünk érdekeinek az ilyen könyv s ezért
örömmel üdvözljük. (Meggjegyezzük,
hogy furcsán fest a könyv címlapján
a doktori cím. Franciaországban ezt a
címet csak az orvosok használják, de
mint írók azok sem szokták kitenni.)

A könyv a címben jelzett Strindberg
tanulmányokon kívül más érdekes kér-
désekkel is foglalkozik: Goethével, az
írás művészetével, az álmok világával,
szociális kérdésekkel, a «religio de-
populata»-val. Ezeket a problémákat
azonban nem tanulmány vagy érteke-
zés alakjában fejt ki; Szabó Károly
pièce détachékat ír, gondolatföredé-
keket, ötleteket vet papírra, amelyek-
nek összeállítását az olvasóra bizza.

Ezek közt az észrevételek közt van
jó is, rossz is, van amelyik nagyon
találó, van amelyik csak azt jellemzi,
aki leírta, de összefüggés nincs köztük.
Az ember az első 30 oldalon a rejtett
rendszer keresi, ami egységbe foglalná
a töredékeket. Azután rájön, hogy vagy
igen mélyre rejtette a szerző az öszse-
fűző szálakat, vagy nincsenek. Miután
belenyugodott, hogy minden részlet ön-
magáért van, zavartalanabban olvas-
hatja végig a könyvet és a végén még
valami ködös összbenyomást is kap az
olvasó.

Az összbenyomásnak legszembetű-
nőbb részlete a szerző nagy műveltsége.
Idéz németül, angolul, ismeri a háború-
előtti párisi kultúra minden nagy alak-
ját: Ibsent, Nietzschét, Wagnert, Péla-
dant, Schopenhauert, általában min-